

UN COMENTARI DE TEXT DE SELECTIVITAT SOBRE HUME

El costum, doncs, és el gran guia de la vida humana. Només aquest principi fa útil la nostra experiència i ens permet esperar, per a l'esdevenidor, una successió de fets semblants als que han aparegut en el passat. Sense la influència del costum, no sabríem res de les qüestions de fet, tret del que és immediatament present en la memòria i els sentits. Tampoc no sabríem com ajustar els mitjans als fins, ni com fer ús de les nostres capacitats naturals per produir un efecte determinat. Seria la fi immediata de tota acció i de la part principal de les nostres especulacions.

**Hume, *Investigació sobre l'enteniment humà*
SÈRIE 4 (Tribunal ordinari. Setembre 2001)**

1.- Expliqueu breument la idea principal del text. [2 punts]

En aquest text, el filòsof empirista David Hume (1711-1776) posa de relleu la importància del costum en la nostra vida. És l'hàbit o el costum, segons Hume, el que ens permet establir una relació de necessitat entre experiències separades en el temps. Els nostres actes passats restarien del tot deslligats dels presents si no fos per les estructures psicològiques i especialment per la memòria, que els vincula i, d'aquesta manera, ens allibera de viure en un present continu, on només tindríem la possibilitat de conèixer allò que els sentits ens mostren en aquell moment. Aquesta constant vinculació d'experiències que opera la memòria acaba donant lloc a un hàbit o costum: com que estem acostumats, habituats, a constatar que a uns mateixos fets els hi segueixen fets semblants, podem gestionar les nostres accions presents comptant que produiran efectes similars als que han produït en el passat.

2.- A quina època de la història de la filosofia pertany aquest text? Relacioneu-lo amb alguna característica pròpia del pensament d'aquesta època. [3 punts]

David Hume és un filòsof escocès del segle XVIII que pertany al corrent de la filosofia empirista, els principals representants de la qual són l'anglès John Locke (1632-1704), i l'irlandès George Berkeley (1685-1753). L'empirisme és un corrent filosòfic que reivindica la primacia de l'experiència sensible com a fonament de la raó. Per a un empirista la veritat és un concepte empíric o s'origina en l'experiència. Un empirista considera inacceptable la tesi cartesiana i dels seus seguidors racionalistes (Spinoza, Leibniz...) segons la qual la raó és el fonament del coneixement i l'experiència sensible no fa sinó desvetllar les nostres idees, que portem, com incorporades, des de sempre, de manera innata.

Aquesta proclamació de les evidències sensibles com a únic criteri de coneixement de la veritat porta l'empirista a negar qualsevol rellevància epistemològica (de coneixement) als nostres continguts de consciència (allò que pensem) si no troben un correlat (un eco), en l'experiència: el criteri de veritat en l'empirisme s'anomena "*principi de la còpia*": un concepte només és cert si podem assenyalar de quina impressió prové. Tot coneixement significatiu és sempre individual, singular i concret. Per a l'empirisme, fora de l'àmbit estricte de la matemàtica i de la lògica, és a dir del que s'anomenen "*relacions d'idees*", ni tan sols no resulta comprensible la noció de coneixement universal i necessari. Si un coneixement fos realment universal hauria d'estar relacionat amb una experiència també universal i això és empíricament inviable. Perquè un coneixement fos necessari n'hauríem hagut de fer experiència abans que tingués lloc.

Si abans que una cosa passi podem dir que passarà necessàriament, és perquè ja ha passat anteriorment; així, per exemple, només podem dir que aquesta aigua que posem a bullir bullirà necessàriament quan arribi a 100 graus perquè ja abans l'hem posat a 100 graus i hem vist que bullia. L'únic que podem afirmar és que experiències similars que han tingut lloc en el passat han donat aquest resultat i, per això, ara comptem que això es donarà novament. Però per poder fer aquesta connexió ens cal, justament, vincular les dues experiències, la passada i la present. Aquesta vinculació, que és operada pels mecanismes psicològics i, particularment, per la memòria, acaba generant un costum; ens acabem habituant a la concatenació de determinats fets i aquest hàbit adquirit és el que ens permet viure confiant que les nostres accions no es veuran sorpreses per efectes imprevistos.

3.- Expliqueu el concepte de costum que es desprèn d'aquest text. [3 punts]

L'hàbit és l'afecció del de l'esperit que el porta a estendre a casos semblants allò que ha observat en experiències anteriors i que determina, per tant a inferir una situació futura. Als textos de Hume, "hàbit" i "costum" són generalment mots sinònims, tot i que d'una manera més tècnica, el costum tendeix a ser l'operació de la ment i l'hàbit n'és el resultat. Malgrat que Hume, en aquest text, no esmenta directament el terme "creença" (*belief*), l'explicació que dóna de la noció de costum ens condueix directament a la creença. Podríem dir que el costum és, per a Hume, la condició de possibilitat de les nostres creences. Parlem de creences i no pas de certeses o de *coneixement* perquè, sobre tot allò que té relació amb les nostres experiències futures, no en podem tenir altra cosa que creences.

Creiem que el cop que ara donem a aquesta bola de billar la farà moure i farà moure, també, totes les altres boles que la nostra bola toqui (aquest és l'exemple proposat pel mateix Hume i que ha acabat exemplificant millor la seva crítica al concepte de causalitat). Ho creiem perquè cada vegada que hem realitzat una acció semblant, hem observat que produïa aquest mateix efecte i hem acabat acostumant-nos a esperar, novament, el mateix efecte a la mateixa acció. Ara bé, que l'efecte sigui novament l'esperat no ens confirma pas que hi hagi cap llei universal i necessària que ens hagi de portar a pensar que això s'hagi de donar sempre així. Una de les afirmacions bàsiques de Hume és precisament aquesta: que el contrari de qualsevol "qüestió de fet" (*matter of fact*) sempre és possible. Fins al mateix moment que passi no podem estar segurs que efectivament passarà. Mentrestant, podem sobreviure amb la creença, que és fruit del costum.

Tot plegat es podria reflectir amb una fórmula com aquesta:

$$\text{fets passats} + \text{costum} = \text{creença dels fets futurs.}$$

Expressar-ho així ens permet adonar-nos que, per a Hume, el costum fonamenta el nostre concepte de causalitat, és l'únic pont que ens permet transitar dels fets passats (ja experimentats) als fets futurs (que encara hem d'experimentar). La creença ens permet transitar amb confiança entre el passat i el futur. Si no fos pel costum, viuríem esclavitzats pel present i cada vegada que realitzéssim una acció (encara que n'haguéssim fet de similars moltes altres vegades) n'esperaríem qualsevol efecte (podríem pensar, per exemple, que quan empenyerem la bola de billar es trencarà, es posarà a volar o es queixarà perquè li hem fet mal).

Quan Hume afirma que: "*el costum, doncs, és el gran guia de la vida humana*" ens està dient que vivim en un món fet de provisionalitat, però també que només a través de l'hàbit o el costum podem evitar les conseqüències de l'escepticisme radical. Un escepticisme que, tanmateix, resulta sempre possible quan s'adopta un

concepte empirista del coneixement. Mentre Descartes buscava una veritat "clara i distinta" que li permetés superar el dubte, Hume considera que un moderat escepticisme ens ajuda a situar-nos millor en el coneixement. Cal especialment malfiar-nos de les abstraccions i de les grans paraules que no volen dir res, perquè el món real que sempre és concret. Només per la força del costum ens podem mantenir en un escepticisme moderat i evitar un escepticisme radical que ens obligaria a guardar silenci sobre qualsevol cosa i a reconèixer que mai no sabem res. Hume en aquest text ens diu que podem conèixer, però mai no d'una manera absoluta, total i irreversible. Les qüestions de fet les coneixem pel costum però això no vol dir que aquest coneixement sigui perfecte o que no pugui transformar-se al llarg del temps.

4.- Quina vigència creieu que pot tenir avui el contingut d'aquest text? [2 punts]

L'empirisme i el racionalisme són, ambdós, plantejaments epistemològics que fan de mal acceptar sense matisos. Si féssim cas a un racionalista podríem acabar dubtant metòdicament de tot allò que passa al nostre voltant i que constitueix el nostre *hàbitat d'experiència*, el medi on es desenvolupa la major part de la nostra vida. No treu a res dubtar universalment de fets que són immediats (el meu nom, la meua edat, etc.). Un plantejament com el de Descartes, basat en les idees innates, tampoc no queda gens clar que aporti més solucions que problemes, al menys en la mesura que no sembla que conceptes que per a Descartes són innats ("Déu" o "món", per exemple) siguin compatibles amb la primera de les seves regles metòdiques, que era l'evidència.

Si, en canvi, fem cas de l'empirista, segurament la vida pràctica ens serà més senzilla però correm el risc d'acceptar de manera poc crítica el caràcter absolut, decisiu, de les nostres experiències. Aquesta és la crítica que el filòsof de la ciència Imre Lakatos feia a l'empirisme, quan afirmava que aquesta doctrina filosòfica recolza sobre el "*dogma de la immaculada percepció*". És evident que les nostres percepcions no són sempre (¿ho són mai?) immaculades, neutres, plenament fiables. Molt sovint les nostres impressions no són neutres, sinó que estan condicionades per les emocions, els afectes, les experiències passades etc., i per això l'empirisme corre el risc de caure en una certa ingenuïtat epistemològica en definir la primacia del principi de la còpia.

Això no obstant, tant un enfocament com l'altre posen de relleu aspectes molt interessants de la nostra manera de conèixer. El racionalisme ens ensenya a prevenir-nos de l'experiència sensible i els seus enganys; l'empirisme ens recorda que la nostra confiança en tot allò que ens sembla que passarà de manera necessària potser és excessiva.

En aquest context de confrontació teòrica, la noció de *costum* humeana és com una àncora per a la percepció. Però dóna la sensació de ser una àncora poc consistent. Estem habituats fins a tal punt a confiar que el trànsit passat-present es donarà que, intuïtivament, fa de mal acceptar que això només passi per casualitat i no pas perquè hi ha un veritable nexa de causalitat darrere. Dit d'una altra manera, si veritablement és concebible que la bola de billar es trenqui, o es posi a volar o a cridar, com és que, fins ara, no ho ha fet mai? ¿Realment, no tenim motius racionals per pensar que darrere d'una tal regularitat hi ha una llei universal i necessària?

Segurament, els dos plantejaments, l'empirista i el racionalista, són conciliables si no extremen, ni l'un ni l'altre, els seus punts de vista. Podríem acceptar, per tant, la validesa de les lleis universals i no perdre de vista, alhora, la seva fragilitat, els límits del seu caràcter necessari, la importància de sumar l'experiència a aquestes

lleis per tal que el coneixement esdevingui complet. Popper va recollir, al cap de 200 anys, aquesta profunda intuïció humeana quan va afirmar que "*tota teoria és sempre una hipòtesi*": milers d'experiments a favor d'una teoria no la demostren absolutament mentre que, en canvi, un sol experiment en contra la falsa. Totes les hipòtesis científiques tenen una validesa —limitada— fins que l'experiència no les posa en crisi. El text ens explica, doncs, que he hem de confiar en el costum però no fer-ho mai d'una manera cega. Només així, fent-nos conscients de la limitació dels nostres hàbits o costums, podrem orientar la nostra vida d'una manera adient. Saber que tot coneixement té un caire de provisionalitat, perquè el contrari de qualsevol qüestió de fet sempre és possible, ens ajuda a viure atents a la realitat i al concret i a allunyar els prejudicis.